

ОСОБЛИВОСТІ МОВИ Оповідань П. Міговка ЗІ ЗБІРКИ “МАЛЪ ЛЮДЕ” (1941)

Науковий вісник Ужгородського університету.

Серія: Філологія. Соціальні комунікації. – 2013. – Випуск 2 (30)

Сугоняк В. Особливості мови оповідань П. Міговка зі збірки “Малъ люде” (1941); 16 с.; кількість бібліографічних джерел — 24; мова українська.

Анотація. Стаття присвячена аналізу лексико-семантичних, морфологічних, фонетичних і правописних особливостей мови оповідань П. Міговка зі збірки “Малъ люде” (1941), виданій у серії “Народна бібліотека” Підкарпатського об'єднання наук.

Ключові слова: Підкарпатське об'єднання наук, українська мова на Закарпатті, мова художніх творів, Петро Міговк, Іван Гарайда.

Підкарпатське об'єднання наук (ПОН) під керівництвом виконавчого директора І. Гарайди свою багатогранну діяльність засвідчило й серійними виданнями художньої літератури (1941—1944), яка з мовознавчого погляду вивчена дуже мало. Твори Петра Міговка, надруковані під грифом ПОН, заслужують пильної уваги в контексті тенденцій розвитку української літературної мови на Закарпатті з огляду на такі важливі обставини: 1) П. Міговка редакція ПОН всіляко заохочувала до літературної й наукової творчості, регулярно публікувала його матеріали (зокрема під псевдонімами Сніжник, Соломонович), що засвідчує, наприклад, зміст журналів “Літературна неділя” та “Руська молодеж”², тож П. Міговк — одна зі знакових, не випадкових постатей у списку авторів видань ПОН; 2) П. Міговк сформувався як український письменник, аж ніяк не угодовського спрямування, у період до угорської окупації в 1939 р., і його літературну діяльність можна вважати як активну форму спротиву денационалізаторським щодо закарпатських українців заходам режиму Горти³; 3) творчість П. Міговка належить, мабуть, до найменш досліджених порівняно з іншими письменниками тієї доби — його сучасниками й найближчими ідейними побратимами (Ю. Станинець, О. Маркуш, Ф. Потушняк, Марко Бараболя, Ю. Боршош-Кум'ятський, Л. Дем'ян).

З оповідань збірки П. Міговка “Малъ люде” для цієї статті вибрано невелику частину опрацьованих лексико-семантичних одиниць, які, на наш погляд, можуть давати достатні підстави для висновків, наскільки близька чи далека є мова письменника від загальнонародної і літературної української мови, яка на західноукраїнських землях в умовах чужоземного оточення й державної відірваності від України позначена місцевими рисами, що на Закарпатті в 40-х роках ХХ ст. виявилися в консервативному, анахронічному, вимушеному, компромісному правописі, у говіркових нашаруваннях, у явищах, зумовлених міжмовними контактами, не характерними для решти українських етнічних територій. Свої спостереження подаємо як своєрідний словник, у якому реєструю частину складають слова різних частин мови в алфавітному порядку. Якщо в досліджених текстах слово не вживається

в початковій формі, то її подаємо в реконструкції із зазначенням у квадратних дужках тих форм, які представлені в дібраному ілюстративному матеріалі. Після знака “тире” подається семантична розробка слова, а далі курсивом паспортизовані ілюстрації. Після розмежувального знака (•) подаємо коментарі, зіставлення з лексикографічними джерелами, які допомагають розкрити географію вжитого П. Міговком слова, його значення, граматичні форми і походження. Принагідно подані спостереження щодо правопису, фонетичних і морфологічних особливостей, які переважно узгоджуються з настановами граматики І. Гарайди, хоча тексти оповідань подекуди не позбавлені випадків орфографічної варіантності, “помилки” чи симптоматичних описок, у яких можна вбачати й певний прихований умисел.

бывати – ‘жити’, ‘мешкати’. *Я думаю, жоно, намъ шкода такъ далеко **бывати** отъ стациѣ* (ПС “Зрада”, с. 11–12). • Пор.: бойк. *бывати* [Км.] ‘мешкати’, ‘жити’ (Ониш. I 73). Закарпатське *бывати* відповідає місцевій вимові, як у слові *быти* ‘бути’ (Сабадош 24), *быти* ‘тс.’ (Сірка, Муличак, Баушенко 17), й утвердилося, мабуть, не без чеського та словацького мовного впливу; пор.: чесь. *byvati* = *bydliti* (діал.); *bydliti*, *bydleti* = *obývat*, *přebývat*, *sídliti* (Travníček SJČ 131, 127); *obývat* ‘жити, мешкати’ (ЧУС I 417); слц. *byvat* ‘жити’ (USS 118). Пор. іще *быване* ‘місце перебування, проживання’ (Сабадош 24).

бубнати [бубнає] — у безос. знач., перен. ‘оголошувати’, ‘подавати важливу звістку, привертаючи увагу ударами в бубон’. *Коли другого дня кончилася [свадьба] и всѣ были въ найльпшомъ на-строю, середь села, передь хижою Стецька, бубнае, что каждый чоловікъ, котрый бывъ вояком, подь 24 годинами мае наступити до свого полка!* (ПС “Жартъ”, с. 27). • Пор.: *бубнати* 1) ‘грати на бубні, бубнити’, 2) перен. ‘розносити вісті по селу’ ... *вже тубігла по селу бубнати* (Сабадош 31); чесь. *bubnovat* ‘барабанити’, ‘бити в барабан’ (ЧУС I 63).

веречи [вержешь] — ‘кинути’. *Сей листъ вержешь до той скриньки* (ПС “Зрада”, с. 13).

• У словнику за ред. Б. Грінченка наголос не характерний для українських говірок Закарпаття: *веречи* ‘бросить, кинуть’. Угор. *Volílasz мя в болото веречи, ніж мя мали волки стеречи*. Гол. I. 137 (Грінч. I 136), хоча є бойк. *веречи* (Ониш. I 90); пор.: *веречи* ‘кинути’ (Сабадош 36).

выдержатися — ‘стриматися’. *Одна з дівчат не могла **выдержатися** и зазвдалася оть Катрусъ* (ПС “Письмо...”, с. 22). • Пор.: *удерживатися* недок., *удержатися* док. ‘утримуватися’, ‘стримуватися’ (Сабадош 368). У Б. Грінченка лише таке: *видержувати, відержувати* ‘выдерживать, выдержать’, ‘выносить, вынести’, ‘вытерпеть’ (Грінч. I 156).

глядати [глядав] — ‘шукати’. *Если бы она не мала милого, тогда бы и он **глядав** нагоды познакомиться зь нею* (ПС “Письмо”, с. 25). • Пор.: *глядати* ‘искать, высматривать’ (Грінч. I 292), бойк. *глядати* ‘шукати’ (Ониш. 175), *глядати* ‘тс.’ (Сабадош 49).

господарство [на господарство] — ‘господарство’, ‘хазяйство’. *Ты бы часто могла нащивити мене и я могъ бы все въ свободномъ часѣ поникати на **господарство*** (ПС “Зрада”, с. 12). • Для закарпатських українців звичним народним словом у значенні ‘господарство’, ‘хазяйство’ є *газдівство, газдівство, газдівство*, що мотивується угор. *gazda* ‘господар’ (ЕСУМ I 450—4541). Пор.: *газдівство* ‘господарство’, ‘масток’ (Сабадош 55); *газдівство* ‘господарство’, ‘приватна власність’ (МСГТ 42); бойк. *газдівство* (з фонетичними варіантами) ‘хазяйство’, ‘господарство’ (Ониш. I 156—157). Пор. також: чесь. *hospodářství* ‘господарство: 1) натуральне, капіталістичне’, 2) цехове, лікарні, фабрики, 3) домашнє, хатнє’ (UČSI 194).

дакто, дакто — ‘дехто’, ‘хтось’, ‘хто-небудь’. *Кобы найшовся хотъ **дакто** въ родинѣ, кто бы ей письма писавъ, чтобы то на поштѣ видѣвъ молодой урядникъ Лавро Клинюкъ* (ПС “Письмо...” с. 20). *Неразъ тужить молода дѣвчина, попадае въ розпуку думаючи, что еѣ нихто не любитъ, а тымъ часомъ може **дакто** и за нею тужить, але свою туту не досмѣвае выявити* (ПС “Письмо...”, с. 19); • Тут стався, очевидно, друкарський чи редакторський “недогляд”: усупереч регламентованим формам *кто, дакто* (Гарайда ГРЯ 60, 63, 64) надруковано *дакто* — з позначенням характерної української дисимілятивної зміни [кт] > [хт], при місцевих діалектних формах *ко, дако, тко, датко* та ін. Пор.: *дакто* ‘кто-нибудь’ (Грінч. I 360); бойк. *дакто* ‘дехто’ (Ониш. I 205), *дакто = дѣкто, дѣкто* (Желех. 171).

дакто — ‘дещо’. *Дакто буде пробовати робити* (ПС “Письмо...”, с. 16). • Пор.: бойк. *дацо* ‘дещо’ (Ониш. I 205), *дацо* ‘дещо’, *дацось* ‘щонебудь, щось’ (Сабадош 60); слц. *дацо* ‘тс.’ (USS 94).

залюбитися [залюбилася] — ‘закохатися’. *Она залюбилася до него* (ПС “Письмо...” с. 20). • Пор.: *залюблюватися, залюбітися* ‘влюблятися, влюбиться’ (Грінч. I 61) — ілюстрації з творів І. Котляревського, П. Чубинського.

звѣдатися [звѣдалася, звѣдалися] — ‘запитувати’. *“Кто тамъ?” — **Звѣдалася** Анна* (ПС “Зрада”, с. 17). *Спознавали жандармы Симка, але для певности **звѣдалися**: “Вы Симко Кумко?”* (ПС “Зрада”, с. 18). • У Б. Грінченка інше: *звідуватися, звідатися* ‘узнавать, узнать, осведомляться, осведомиться’, ‘разспрашивать’ (Грінч. I 131); пор.: *звідоватися, звідатися* ‘питатися’ (Сабадош 122).

зраджувати [зрадивъ] — ‘відкривати’, ‘видавати, відкривати’. *Словомъ, **зрадив** всю тайну* (ПС “Зрада”, с. 17). • Пор. чесь. *zradit* 2) ‘видати, виказати’ (ЧУС II 688), *prozradit* 1) ‘видати, виказати’, *prozrazovat* *koho* (*tajemství, plánu*) ‘видавати, виказувати’ (ЧУС II 146).

каждий [кажда] — ‘кожен’. *Разъ одна перечитала свое, дале друга и такъ всѣ перечитують своѣ письма, чтобы **кажда** знала, котрой что пише еѣ милый* (ПС “Письмо...”, с. 20—21). • Пор. бойк. *каждый, кождый, каждый, куждый, куждий, куждый* (Ониш. I 364); слц. і чесь. *každý* ‘кожний’ (USS 181; UČS I 445).

коверта [коверты, коверту, на коверту], ж.р. — ‘конверт’. *Розлѣпив **коверту** и прочитав письмо ...* (ПС “Зрада”, с. 14). *Дома она и не розорвала **коверты**, бо знала, что тамъ есть лише еѣ порожное письмо* (ПС “Письмо...”, с. 23). *Пошла до skleпу, купила листъ и **коверту*** (ПС “Письмо...”, с. 21). *На **коверту** написала свою адресу, вложила до ней порожный листъ...* (ПС “Письмо...”, с. 21). • Пор. поль. *kuwerta*, чесь. *kuvert*, слц. *kuverta* — запозичення з франц. мови: *couvert* ‘конверт’, пов’яз. з *couvrir* ‘покривати’, яке зводиться до лат. *coopertire* ‘тс., закривати’ (ЕСУМ II 547); пор. іще: чесь. **kopert*, -u m., **koperta* ž. = *obalka* (Travníček SJČ 718).

лист [листь — тричі: с. 21, с. 29; листа, с. 25] — 1. ‘лист’. *Я бы пристала на то, чтобы изъ моеѣ природной красы мало отпало, а вмѣсто того доставала бодай один любовный **листъ**, чтобы моѣ приятельки видѣли, ожъ и я маю милого* (ПС “Письмо...”, с. 21). 2. ‘листок, (поштовий) аркуш паперу’. *Пошла до skleпу, купила **листь** и коверту* (ПС “Письмо...”, с. 21). *На коверту написала свою адресу, вложила до ней порожный листъ...* (ПС “Письмо...”, с. 21). • У тексті варіюються слова *лист* — *письмо* як синоніми; пор.: *Дома она и не розорвала коверты, бо знала, что тамъ есть лише еѣ порожное **письмо*** (ПС “Письмо...”, с. 23). Для місцевого народного мовлення у цьому значенні *лист* не є характерним. Пор.: *писмо* ‘лист’ (Сабадош 229); чесь. *list* 1) ‘лист, листок’ у ботанічному знач., 2) ‘аркуш’, 3) ‘лист (dopis)’ та ін. (ЧУС I 293, 294). Цікаво це зіставити з даними Б. Грінченка: *писмо* 1) ‘писання; рука’, 2) ‘грамотность’, 3) ‘письмо’ *А я ж тії листи, а я ж тії письма сам перечитаю*. Мет. 24 (Грінч. III 154).

листонош [листоношова] — ‘листоноша’. *Оно никому не ишло через руки, лише Лаврови и **листоношова*** (ПС “Письмо...”, с. 25). • Пор. *листонош* ‘Briefträger’ (Желех. 405), *листоноша* ‘почтальонъ’ (Грінч. II 362), чесь. *listonoš* ‘листоноша’, ‘поштар’ (ЧУС I 294); слц. *listár, poštar* ‘листоноша’ (USS 201).

найкрасший [найкрасшою] — ‘найкращий’, ‘найкрасивіший’. *Она была зъ помежи всѣхъ дѣвчат **накрасшою** и найбогатшою, лише въ коханю не мала долѣ* (ПС “Письмо...”, с. 21). • Поширена штучна орфографічна форма зі збереженням кореня *крас-* (аналогія до *красный*), який у праслов’янську добу зазнав зміни *s* > *š*: **kras-jъs-j...* > **kraš-ьš...*, що в київськоруській мові функціонувало як *кращьш*..., а після занепаду редукованого в слабкій

позиції – **краш'ш'**... з наступним розвитком на українському ґрунті (в результаті дисиміляції) в *крашч...* (орфографічно *крашч...*). Пор.: *красиший, краснійший, країший, країший* 'сопрат. adj. zu *красний*' (Желех. 376). У живому народному мовленні не представлена вимова [красиший]⁴.

нараз [наразь] — 'одразу'. *Были и такъ, что достали больше писемъ наразъ* (ПС "Письмо...", с. 20). • Пор.: *нараз* 'вдруг, сразу' (Грінч. II 514); *наразъ* 'aufeinmahl' (Желех. 489); бойк. *навраз* 'разом, спільно' (Ониш. I 463), *нараз* 'відразу' (Сабадош 194), гуц. *нараз* 'відразу ж', 'зараз же' (МСГГ 112).

насмѣватися [насмѣвалася, насмѣвалися] — 'насміхатися'. *Лише тота, что насмѣвалася зь неѣ, стояла на боцѣ зь червенымъ лицемъ отъ сорому, бо теперь она не достала письма, а Катруся достала* (ПС "Письмо...", с. 22). *Вѣ корчмѣ насмѣвалися зь Ивана* (ПС "Деркачъ", с. 7). • Пор. *насмѣвати ся* = *насмѣхати ся* (з кого) 'jmdn verlachen, höhnen, verspotten' (Желех. 493), чесь. *posmívát se*, *uysmývát se* кому 'насміхатися з кого' (UČS I 593). У Б. Грінченка *насмѣватися* (Грінч. II 521), а варіант *насміватися* відсутній.

насмѣшковатися — недок. 'підсміюватися', 'глузувати'. *Всѣ присутнѣ почали насмѣшковатися зь Ивана, котрый отъ сорому доставъ отвагу* (ПС "Деркачъ", с. 6). — У Желех. та в Грінч. такого дієслова немає; пор.: *насмѣшка, насмѣшкуватий, насмѣшкуватість* (Желех. 493), *насмѣшка, насмѣшко, насмѣшкуватий, насмѣшкувато* (Грінч. II 521). На Закарпатті воно добре відоме. У словнику В. Сабадоша фіксується варіант з іншим наголосом та іншим відтінком значення: *насмѣшковатися* док. — те саме, що *назбытковатися* = *узбытковатися* = *позбытковатися* = *посмішковатися* = *посмішковатися* 'познуватися над ким-небудь або над собою' (Сабадош 196, 186, 374, 246); пор. іще: *смѣшковатися* недок. = *збытковатися* 'знущатися, насміхатися над ким-небудь або над собою' (Сабадош 336).

нащивити [нащивити] — 'провідати'. *Ты бы часто могла нащивити мене и я могъ бы все въ свободномъ часѣ поникати на господарство* (ПС "Зрада", с. 12). • Пор.: гуц. *нащ'ивити* 'відвідати (хворого, убогого та ін.)' (МСГГ 114); [нащив'л-ати] недок., [нащ'ивити] док. 'відвідувати кого-небудь', пор. слц. *navštítit*, чесь. *navštítit*, ст. чесь. *navšćieviti*, псл. **navěstiti* 'тс.' (Сабадош 202); чесь. *navštítit koho* (známé) 'відвідати', 'провідати', 'навідати, навідатися', 'прийти в гості до кого, побувати в гостях у кого' (ЧУС I 376).

наяти [наяла] — 'найняти', 'попросити'. *На коверту написала свою адресу, вложила до ней порожній листъ и наяла одного хлопця, чтобы отнесъ той листъ до сусѣдного мѣста и вергъ у почтову скриньку* (ПС "Письмо...", с. 21). • Пор.: *нанимати* недок. 'наймати', *наяти* док. *Не^иѣе ко^{го} найати пуврати горот* (Сабадош 186). Сягає псл. **na-jm-ti* > **na-ję-ti* > **na-ja-ti*, звідки київсько-руське **наяти**.

недосмѣвати [не досмѣває] — 'не наважуватися', 'не мати відваги'. — ... *може дахто и за нею тяжко тужить, але свою тугу не досмѣває вияви-*

ти (ПС "Письмо...", с. 19; див. ще **дахто, дахто**).

• Уважаємо, що написання *не досмѣває* не відображає справжнього творення слова: за допомогою префікса *недо-* (з кореляцією *смѣти* — *недосмѣвати*, як *їсти* — *недоїдати*, *бачити* — *недобачати*). Пор.: *недосмѣвати* = *несмѣти* 'nichtwagen; befangen, schüchternsein' (Желех. 509, 523).

никто (ПС, с. 22, 27, 29) і **нихто** (ПС, с. 19) — 'ніхто'. *Никто не знае, что отъ кого, лише она сама* (ПС " с. 22). *Майже никто такъ тяжело не отходивъ на войну, якъ Стецько* (ПС "Жартъ" с. 27). — *Нихто не знае, кто и что о немъ думает* (ПС "Письмо...", с. 19). • Тут схожа ситуація, як у випадку з *дахто* — *дахто* (див. вище). За граматику І. Гарайди, мало б бути *никто*, та чомусь "помилково" (?) вкрадається *нихто*, близьке до українського нормативного *ніхто* і говіркових форм із відображенням дисимілятивної зміни *кт* > *хт*. Пор.: бойк. *нихто* 'ніхто' (Ониш. I 491).

носичь [носичомъ] — 'носії' *Онъ бывъ носичомъ на станціи [!]* (ПС "Зрада", с. 10). *Бывъ такожъ носичомъ при сусѣдной желѣзнодорожной станціи [!], чтось 10 км. далеко* (ПС "Зрада", с. 11).

• Пор.: чесь. *nosič* 'залізничний носильник, носій' (ЧУС I 401); *носілник* 'той, що носить який-небудь вантаж, носильник' (Сабадош 209), *носільник* 'Träger', *ношак* 'Träger', 'Handlanger' (Желех. 533).

отганути [отганула] — 'угадати', 'здогадатися'. *Она отганула и вже чекала его на дворѣ* (ПС "Письмо...", с. 26). • Пор.: *уганьовати, уганути* 'угадати, відгадати, передбачити' (Сабадош 365). Дієслово *уганути* відображає спрощення в групі *дн*: із *угаднути*; пор. чес. *uhadnout, uhadnovat* 'угадати, угадувати (таємницю)', *odhadnuot* 'тс. (людей за зовнішністю)' (UČS II 1234).

отпадки — 'відходи', 'сміття'. *На перонѣ станціи передъ чекальнею коло дверей на стѣнѣ висѣла синя бляшана скринька на отпадки и смѣта* (ПС "Зрада", с. 13). • Пор.: слц. (drobné, suché) *odpadku* 'сміття' (USS 414), техн. *odpad* 'відхід' (USS 64); чесь. *odpad, odpadku* 'відходи (деревини)' (UČSI 138), *odpadek*, переважно у множині: *odpadku* 'відходи', *odpadkovu* (јама, кош) 'сміттєвий' (ЧУС I 429); з іншим відтінком значення: *удпадок* 'обрізок, ні на що не придатний' (Сабадош 370).

особисто — 'особисто'. *Та якъ може думати, если не знаютъся особисто?* (ПС "Письмо...", с. 20). Пор.: *особисто* 'лично' (Грінч. III 70) — без паспортизації й ілюстрації; *особістий* 'besonders, ausserordentlich' (Желех. 580); слц. *osobne* 'особисто' (USS 279), чесь. *osobně* 'тс.' (ЧУС I 468).

ощаджений [ощадженыхъ, с. 11; ошадженѣ, с. 12 — двічі] — 'заощаджений'. *Думавъ, что маюць много ошадженыхъ грошей* (ПС "Зрада", с. 11).

• Пор.: *ощадити, ошаджити* 'schonen', 'sparen' (Желех. 589); *щадити* 1) 'сберегати', 2) 'щадити', *щадлівий* = *ощадний* Вх. Лем. 487 (Грінч. IV 522).

повестися [поведеса] — 'пощастити'. *Сыне, не вертайся, бо не поведеса тобѣ!* (ПС "Жартъ", с. 27). • Пор.: *повѣстися* 'пощастити, зазнати успіху' *Ми^ин^и нын^и пове^{лос}'а...* (Сабадош 236). У Б. Грінченка інше: *повестися* безос. 1) 'пойти' *Зно-*

ву повелось по старому. Ком. I 15; 2) 'удатся' *От же матері дав Бог талан, а мені дак уже й не повелось*. Г. Барв. 424 (Грінч. III 210).

погарчик [за погарчикомъ] — 'чарка'. *Жандармы переглянулися и ниякъ не можуть порозумѣти, якъ то може быти, что туй заявляють, что Симко Кумко убитый, а они живого знайшли тай ще за погарчикомъ* (ПС "Зрада", с. 18). • Пор.: *пóгар* 1) = пугар 'стакан' *Єдин погар випила*. Гол. III. 226; *пугáръ* 'стакан' Шух. I. 101; *пугáрчик* 1) ум. от *пугарь*, 2) 'рюмка' Шух. I. 307 (Грінч. III 230, 497); *погáръ* 'склянка, стакан', пор. угор. *rohár* 'тс.', *погáрчик* — зменш.-пестл. до *погáръ*. *Унив бы м погáрчик ви'на* (Сабадош 238).

почтарь [почтаря, почтарь — двічі; почтаремъ, с. 22], **поштарь** [поштарь, поштаря, с. 20] — 'поштар', 'листоноша'. *Всѣ дѣвчата дивляться въ тоту сторону, отки мае прийти почтарь* (ПС "Письмо...", с. 22). *Всѣ они чекали поштаря зъ письмомъ* (ПС "Письмо...", с. 20). • Пор.: *почта* и пр. = *пошта* и пр. (Грінч. III 393), *поштáръ* 1) 'почталіонъ', 2) 'ямщикъ' (Грінч. III 397).

приходиться [прийдеся] — 'доводиться'. *Лише то непокоило его, что може на вѣки прийдеся лишити свою жону* (ПС "Жартъ", с. 28). • У словнику за ред. Б. Грінченка *приходиться* з таким же значенням (Грінч. III 450).

промкнути — 'проковтнути'. *Она бы готова промкнути свого милого, чому тепер якразъ не заславъ* (ПС "Письмо...", с. 22). • Пор.: *промкнути* 'проглотити' Угор. (Грінч. III 473); *промыкати, промкнути* 1) те саме, що *прожирати* 'ковтати' *Так бы йив, шчо лиш с'лину промыкат*. *Мало в'кусиш, лехко п'румкнеш* (Сабадош 192, 290); бойк. *промыкати* 'глитати', *промкнути* 'проковтнути' (Ониш. II 153).

переже — 'раніше', 'досі'. *И дома вже не такъ было, якъ переже* (ПС "Деркачъ", с. 9). *И чтось параднѣйше одягався, якъ переже* (ПС "Зрада", с. 11). • Імовірно, вузький діалектизм (із псл. **perdjes*, що пов'язане з **perdy* 'перед'); пор. без явища повноголосся рос. *прежде*, засвоєне зі старослов'янської мови. ЕСУМ фіксує *передніи(е)* 'раніше', *перѣдие, нѣриже* 'раніше' (ЕСУМ IV 340).

перешко́да ✧ **стояти (бути) на перешко́дѣ** — 'перешкода'. — *Ага, може жона стоить на перешко́дѣ*. [...] *Справдѣ, жона есть на перешко́дѣ*. *Якъ поддався ей!* (ПС "Деркачъ", с. 5). [...] *въ ихъ любви чтось стоить на перешко́дѣ* (ПС "Зрада", с. 10). • Слово *перешкода* не властиве українським говіркам на Закарпатті; характерне інше: *завáда, быти на завáди*; такі ж чи схожі відповідники є і в сусідніх говірках і мовах. Пор.: *завáда* "те, що заважає" (Сабадош 88); *завáда* 'Hindernis' (Желех. 232); чесь. *závada* 'затримка, перешкода, труднощі', *бýт коти, чети на závadu* 'стояти на перешкоді або на заваді кому, чому', 'бути перешкодою або завадою для кого, чого', 'заважати, перешкоджати кому, чому' (ЧУС II 644).

поникати — 'подивитися'. *Ты бы часто могла нашивити мене и я могъ бы все въ свободномъ часѣ поникати на господарство* (ПС "Зрада", с. 12).

• Пор.: *понікати* — те саме, що *подивіти* / "*Пан майстер, понікайте*" (Сабадош 256), *нікати* — те саме, що *дивіти* 'дивитися, оглядатися' (Сабадош 207, 64); з іншим семантичним відтінком: *нікати* = *ніпати* 'вишукувати, детально шукати, нишпорити' (Шило 186); пор. іще: *нікати* 1) 'schnoperen', 'schneibend riechen', 'herumflunkern', 'gucken', 2) 'sich niederducken' (Желех. 528).

продажній, -я [продажно] — 'призначений для продажу' — *Я найшовъ продажно хижу близь станціѣ* (ПС "Зрада", с. 12). • Пор. *продáжний* 'назначенний къ продажѣ' *Продажне — заважне*. Ном. № 10523 (Грінч. III 464); *продáжний* 'verkäfllich', 'feil', 'zum Verkauf', 'käfllich', 'bestechlich' (Желех. 769).

родичі [родичѣ, с. 20; родичовъ, с. 17; родичамъ, с. 26] — 'батьки'. • *Анна пошла до родичовъ и сказала, что Иванъ здурѣвъ и убивъ своего приятеля* (ПС "Зрада", с. 17). Пор.: *рóдич* 'батько', *рóдичи* 'батьки (батько й мати стосовно своїх дітей)' (Сабадош 308); бойк. *родичи* 4) лише у множині 'батьки' (Ониш. II 180); слц. *rodičia* 'батьки' (USS 25); *rodiče* 'батько-мати' (UČS I 26).

розгорчений — 'обурений', 'гнівний'. *Прийшов подъ окно, знаючи, что если такой розгорченный зайде до хижѣ, може нещастя статися* (ПС "Зрада", с. 16). • Пор. чесь. *rozhořčený* 'обурений, повний обурення', 'гнівний, розгніваний', *rozhořit* 'обурити, роздратувати, розгнівити, розгнівати' (ЧУС II 242); *rozhořiti*, зрідка *rozhorčiti* = "učinit hořkým", *rozhněvat, rozlobit, pobouřit; být rozhořčen* = *rozhněvan, rozhorlen* (Travníček SJČ 1336).

розчарований — 'зачарований'. *Розчарованийъ красною природою и стѣвомъ птицъ, забивъ за жону и родной край* (ПС "Жартъ", с. 28). • Пор. *розчарувати* 'entzaubern' (Желех. 836), *зачарувати* 'bezaubern' (Желех. 280). Б. Грінченко не фіксує цього слова. Можна припустити, що в тексті оповідання *розчарований* виступає у невластивому цьому слову значенні. Пор. іще чесь. *rozčarovatí* = *zbaviti čár, kouzla, nepřijemně překvapit, zklamat* (Travníček SJČ 169), *rozčarovat* 'розчарувати', *diváci byli rozčarováni* 'глядачі були розчаровані' (UČS II 237).

сейночи [сейночи] — 'цієї ночі'. *Если маешь службу, то проси отпускъ на сейночи* (ПС "Зрада", с. 15). • Пор.: бойк. *сей нóчи* (Велика Волосянка Стрілківського р-ну) (Ониш. II 209) — 'цієї ночі'; інше: *сночи* 'учора ввечері', *синóчи* 'минулої ночі' (Сабадош 336, 330).

суть, 3 особа мн. від *бути* — 'є'. *Суть и такѣ, котрѣ и отъ больше паробковъ достаютъ письма* (ПС "Письмо...", с. 19). • Пор. у статті *бути* — [3 особа мн.] *суть: Де суть т'вóйи бра'ты?* (Сабадош 24).

смуток — 'горе, смуток'. *Если бы остався на томъ мѣстѣ, то николи не могъ бы повитися подъ тымъ весельемъ лѣсомъ, де ему принесено смуток* (ПС "Жартъ", с. 29). • Пор.: гуц. *смúток* 'сум; жаль' (МСГГ 179).

сором — ‘сором’. *Лише тога, що насмѣвлася зъ неѣ, стояла на боцѣ зъ червенымъ лицемъ отъ сорому, бо теперь она не достала письма, а Катруся достала* (ПС “Письмо...”, с. 22). • Пор.: *sórom* ‘Schande’, ‘Schmach’, ‘Unehre’ (Желех. 896). У цьому значенні в народному місцевому мовленні поширені інші слова; пор.: *гáньба, стыд* ‘сором’ (Сабадош 45).

спознавати [спознавали] — ‘впізнавати’. *Спознавали жандармы Симка, Але для певности звѣдалися: “Вы Симко Кумко?”* (ПС “Зрада”, с. 18). • Пор.: *спознавати* ‘kennen lernen’ (Желех. 905), *спізнавати, спізнати* ‘узнавать, узнать’ (Грінч. IV 177); слц. *spoznávat*, *spoznat* (niekoho podl’a hlasu) ‘пізнавати, пізнати (кого по голосу)’ (USS 310).

спонитися [сповися] — ‘з’єднатися’, ‘злучитися’, ‘злитися’. *Поточокъ спустившися подь полонины ажъ геть на долину, сповися зъ больше своими приятелями, меншими поточками* (ПС “Деркач”, с. 3—4). • Пор.: *споїти, споювати* ‘з’єднувати, приганяти’; стсл. *съпонтн* ‘з’єднати’; — не цілком ясне; пов’язували з *пїти, поїти* (Преображенський, Махек) та ін. (ЕСУМ IV 325); чесь. *spojit* ‘з’єднати’, *spojoval* ‘з’єднувати’ (UČS I 375).

стрійчаник [стрійчанику] — ‘двоюрідний брат: син стрія = дядька за батьком (батькового брата)’. *Мыйий Стрійчанику!* (ПС “Жартъ”, с. 29). • Пор.: *стрійчаник* ‘двоюрідний брат по батьковій лінії’ (Сабадош 344).

стрійчанка [стрійчанка, стрійчанцѣ] ‘двоюрідна сестра: дочка стрія = дядька за батьком (батькового брата)’. — *Здоровлю и цюлюю Тебе твоя стрійчанка Оленка* (ПС “Жартъ”, с. 29)

ся [до сей] — ‘ця’. *Хлопецъ вергъ листь до сей скриньки* [урни для сміття], *хоть тамъ была и почтова* (ПС “Зрада”, с. 13—14). • Ця відмінкова форма ілюструє суперечність між проголошеними орфографічними настановами і їх практичним утіленням. Зразок у граматиці (Гарайда ГРЯ 61) орієнтує на таке відмінювання: н. *ся*, р. *сѣй*, д. *сѣй*, з. *сю*, к. = н., о. *сѣю*, м. на *сѣй*. Отже, *до сей* треба б читати [до с’ой], хоч тут надруковано не *ѣ*, а *е*. Упадає в око, однак, що на тій же сторінці є речення: *До синой скриньки* (ПС “Зрада”, с. 14). У граматиці ж І. Гарайди саме в зразку відмінювання прикметника *синий, синя, синѣе (-ѣ), синѣ* ніде *ѣ* не замінено на *ѣо*: н. *син-я*, р. *син-ѣй*, д. *син-ѣй*, з. *син-ю*, к. = н., о. *син-ѣю*, м. на *син-ѣй* (Гарайда ГРЯ 50).

творитися [творитися] — ‘зважати’. *Она то видѣла, але не творилася* (ПС “Письмо”, с. 22). • Пор.: *творитися* ‘звертати увагу’, ‘брати до уваги’ (Сабадош 349); *творіти* 2) на щось ‘sich hinein mischen’, — на когось ‘auf jmdn abzielen’ (Желех. 953); *творітися* 2) — на що ‘мѣшаться во что’ *Він мені говорив, обим ся на тото не творив*. Вх. Зн. 42 (Грінч. IV 251); *творітис’и* ‘реагувати на щось’, ‘турбуватися’ (МСГГ 184).

туй [туй, с. 16, 20, 22] — ‘тут’. *Рано причекай мене туй* (ПС “Зрада”, с. 16). • Пор.: *туй*, *туйкы* ‘тут’ (Сабадош 355).

чтодня — ‘щодня’. *Тымъ я хотѣвъ поникати до твого серця, котрое чтодня мучить мене* (ПС

“Письмо...”, с. 24). • Правописна форма не передає справжньої вимови слова (у народному мовленні поширені *шчо, што, шо*, але не *что*). У закарпато-українських говірках у значенні ‘щодня’ вживають *кажѣжый (кожѣжый) дин*’ (див.: Сабадош 137).

юлій [юлія] — ‘липень’. *Было то славного въ исторіи 1914. рока при конци мѣсяця юлія* (ПС “Жартъ”, с. 27). • Пор.: *юлій* [йулій] ‘липень’, стсл. *июль*, лат. *iulius*, угор. *július* тс. (Сабадош 428).

хлопчина — ‘хлопчина’, ‘хопець’, ‘підліток’. *Коли Стецько такий задоволеный усмѣхався до красы природы, сидячи подь лѣсомъ, якийсь хлопчина принѣсь ему письмо* (ПС “Жартъ”, с. 29). • Слово з таким значенням є у Б. Грінченка: *хлопчина* = *хлопец* 1) ‘мальчик’, 2) ‘подросток’, юноша, молодий чоловік, парень’ (Грінч. IV 403); для закарпатських українських говірок не типове, тут широко відоме *хлопчище* (часто без відтінку згрубілості чи збільшуваності). Пор.: *легінище* ‘підліток’, у цьому ж значенні *лігінциук, лігінчук, хлопчище* (Сабадош 160).

шереснатий [шереснатыхъ, шереснатѣ, с. 4] — ‘розлогий’, ‘гіллястий’, ‘густолистяний’. *Туй вода его [потічка] вмѣсто скалистыхъ береговъ ударяется въ корѣня шереснатыхъ вербъ, что клонятся до него и витають его подь собою* (ПС “Деркач”, с. 3).

• Пор.: [шереонатий] — у сполученні *шереонате дерево* ‘розлоге дерево’ ВеНзн; — не зовсім ясне; можливо, експресивна видозміна синонімічного *шелеснатий* ‘густолистяний’, похідного від *шелест*¹ (ЕСУМ VI 409); [шереотити] ‘шелестіти’; рос. [шереотитъ, шереотеть] ‘ворушитися, порпатися; шелестіти’; — утворення, що, можливо, походить із псл. *šer / šel-; може розглядатися також як результат контамінації слів *шелест, шелестіти* і *шерех* (ЕСУМ VI 408).

щадниця [щадницѣ] — ‘ощадна каса’. *Думавъ, что откладае до банку, або до постовой щадницѣ* (ПС “Зрада”, с. 11). • Пор.: *щадниця* ‘сберегательная касса’ (Грінч. IV 522); *щадний* = *ощадний* (Желех. 1103), *щадний* ‘ощадний’, ‘економний’ (Ониш. II 393).

Розглянуті приклади переконливо доводять, що мова оповідань П. Міговка — українська, з місцевим закарпатським колоритом, що становить невід’ємну частину української загальнонародної мови, незважаючи на кайдани гарайдівського правопису. У мові, зокрема в лексиці, оповідань П. Міговка помітні тенденції наведення містків до ресурсів, активно вживаних українцями Галичини, центральних і східних регіонів України, відображених, зокрема, в словнику Є. Желехівського і С. Недільського та в словнику за ред. Б. Грінченка.

Як і П. Міговк, більшість учасників видань ПОН були свідомими українцями, що розуміли бу-тафорність, камуфляжність правопису І. Гарайди і ефемерність “русинської” перспективи. Для авторів із такими настроями доступ до видань ПОН не був закритий. Про це можна судити з того, що “Літературна неділя” друкувала сатиричні твори Марка Бараболі (І. Рознійчука), який і зі сторінок цього періодичного видання дошкулюно вражав носіїв

ідеології “тутешняцтва”. Українським за духом і правописною формою є приватне листування в 40-х рр. О. Балецького і К. Галаса, текст звернення 1943 р. Ю. Керекеша, К. Галаса і В. Маркуся до письменників Закарпаття [2, с. 218]. Участь у виданнях ПОН, як слушно зауважив І. Фізер, була корисні-

шою для українства справою, ніж таємні сходини [8]. У цій площині доробок П. Міговка має особливу вагу, як і те, яким виявився на ділі загадковий, за висловом К. Галаса [3], І. Гарайда — консолідатор української творчої інтелігенції на Закарпатті в умовах реваншистського окупаційного режиму.

Примітки

1. У рубриці “Поштова скринька” редакція цього журналу в 1941 р. у перших номерах для П. Міговка вмістила такі повідомлення: 1) “Снѣжникъ. Пишѣть и присылайте. Тоже будеме помѣщовати интереснѣшѣ и коротшѣ статѣ из народной словесности” [5]; “П. Снѣжникъ. Посилайте и этнографичный матеріалъ. Можете приготовить и сборничокъ оповѣданъ. Потребуемъ вершики и статѣ на культурнѣ темы” [6].

2. Уже в першому номері журналу “Руська молодежь” було вміщено поезію П. Міговка (під псевдонімом Петро Снѣжникъ) “Родна хижа” [7, с. 7], а в рубриці “Редакторъ вамъ пише” перше звернення адресоване саме йому: “Петро Снѣжникъ: Въ каждомъ числѣ нашего часопису дачто помѣстиме зъ Вашего присланого матеріалу” [7, с. 17]. Цим виявлено повагу до відомого попереднього літературного доробку П. Міговка, у якому були й твори для дітей.

3. Народився Петро Міговк 8 липня 1899 року в селі Гірбки, що нині у Виноградівському районі Закарпатської області, у сім’ї селянина-бідняка. Закінчив горожанську школу у місті Севлюші (з угорського *Szölös*; прикметник *szölös* означає ‘виноградний’; перейменоване після 1945 р. на Виноградів). Навчався в Ужгородській учительській семінарії, по закінченні якої (1925) працював на освітянській ниві у різних селах Закарпаття. З 1924 р. друкував вірші в газетах і журналах Закарпаття. У 1926 р. в ужгородській газеті українського спрямування “Свобода” опубліковано його новелу “Даремний скарб”. Видавництво “Пчілка” популяризувало вірші і дитячі п’єси П. Міговка, вміщуючи їх на сторінках однойменного дитячого журналу, а також публікуючи їх окремими книжечками, як-от віршована дитяча п’єса “Малі кати” (1930, 1936), п’єси “Михля” і “На дорогу щастя” (1932, 1938). У журналі “Наш рідний край” надруковано п’єси “Вінок матері” (1933), “Подвійна радість” (1934). Видання з промовистою назвою “Альманах підкарпатських українських письменників” (1936) представило П. Міговка як різножанрового письменника (поезією, прозою і сценічною картиною “Концесія”). П. Міговк часто читав свої твори по радіо з Кошиць (тут 1 грудня 1934 р. започатковано українську секцію “Передач для Підкарпатської Русі”). 1938 р. прозвучала по радіо п’єса письменника про охорону природи “За порадами” у постановці радіодраматичного гуртка. Разом із Г. Мельником підготував збірник “Шкільний диточий хор” (23 с.), опублікований у Празі в 1937 р. Як освітянин виступав із численними лекціями для населення, керував хором читальні “Просвіти”, організував драматичний гурток, ставив п’єси українських класиків і власні драматичні твори. Не випадково П. Міговка з настанням угорської окупації заарештували й ув’язнили в концентраційному таборі у Варюлопоші [10, с. 484].

У цьому таборі утримували переважно тих, хто виявив активність у поширенні українських національних почуттів, підтримував заходи Карпатської України. Про тортури, яких зазнали тут такі, як П. Міговк, можна судити з короткої згадки Ю. Химинця, голови Українського Допомогового Комітету при УНО, свідка сумної картини, як виглядали в травні 1939 року втікачі з цього табору, транспортовані до Відня: “Велика частина в’язнів була так сильно побита й покалічена мадярськими бандитами, що це вимагало шпитального чи санітарного лікування” [9]. За даними І. Хланти, П. Міговк довгі місяці був ув’язнений, а після звільнення вчителював у с. Колодному на Тячівщині. За роки війни під псевдонімом П. Соломонович та криптонімом П. С. вийшли окремими виданнями збірки оповідань “Малі люде” (1941), “Смішний лицар” (1943), “Вірний приятель” (1943). Під псевдонімами П. Сніжник, П. Хворостник, Кривич, Харлампій Луч публікує оповідання та вірші, переклади, статті, п’єси у “Літературній неділі”. Тут же у числі за 3 вересня 1944 р. (незадовго до прибуття в край визвольної Червоної армії) надруковано повість “Кривавий хутар” [10, с. 484—485]. Дуже симптоматично, що за радянської влади П. Міговк не виявляв письменницької активності. У 1951 р. П. Міговк вийшов на пенсію. У 1960 р. переїхав до дочки в Берегове, де відвідував літоб’єднання при районній газеті. Помер 1958 р.

Після тривалого замовчування вперше про письменника відгукнувся Ю. Станинець у статті “Перервані літературні дороги” (надруковано в газеті “Закарпатська правда” 10 січня 1990 р. та в газеті “Молодь Закарпаття” 5 січня 1991 р.) [10, с. 484—485]. Немає відомостей про П. Міговка в енциклопедії І. Попа [4], що й не дивно, бо П. Міговк — хоч і помітний автор у виданнях ПОН, проте незручний для антиукраїнських підтасовок і фальсифікацій, якими рясніють сторінки цього претензійного, заідеологізованого видання.

4. У цих своїх коментарях спираємося на положення ґрунтовної статті К. Й. Галаса “До питання про форми вищого ступеня прикметників та прислівників” [див.: 1, с. 204—208].

Скорочення назв джерел

Гарайда ГРЯ — Гарайда І. Грамматика руського языка / Иван Гарайда — Унгварь : Книгопечатня Юлія Фельдешія, 1941. — 143 с.

Грінч. — Словарь української мови / Зібрала редакція журналу “Киевская старина”. Упорядкував, з додатком власного матеріалу, Борис Грінченко: У 4 т. — К., 1907—1909. [Репринтне видання: К.: Вид-во “Довіра” — УНВЦ “Рідна мова”, 1997].

ЕСУМ — Етимологічний словник української мови: У 7 т. — Т. 1—6. — К.: Наук. думка, 1982—2012.

Желех. — Желеховский С. Малорусско-німецкий словарь. — Т. 1. — Львів, 1985. — 598 с.; Желеховский С., Недільський С. Малорусско-німецкий словарь. — Т. 2. — Львів, 1886. — С. 595—1122.

МСГГ — Піпаш Ю., Галас Б. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Ро-сінка Рахівського району Закарпатської області). — Ужгород, 2005. — 266 с.

Ониш. — Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок: У 2 ч. — К.: Наук. думка, 1984. — Ч. 1 (А—Н); Ч. 2 (О—Я).

- ПС — Соломонович П. Малъ люде (оповѣданя) / Петро Соломонович. — Унгварь : Выданя Подкарпатского Общества Наукъ, 1941. — 63 с. [Народна библиотека. Ч. 7].
- Сабадош — Сабадош І. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району / Іван Сабадош. — Ужгород : Ліра, 2008. — 480 с.
- Сірка, Муличак, Баушенко — Сірка Й., Муличак Ю., Баушенко А. Короткий словник говірки села Ублі. — Зіген — Пряшів, 1999. — 64 с.
- ЧУС — Чесько-український словник : У 2-х т. / Укладачі Й. Ф. Андерш, Г. І. Неруш, В. Д. Цвях, Г. Т. Яценко. — К.: Наук. думка, 1988, 1989.
- Шило — Шило Г. Наддністрянський регіональний словник. — Львів — Нью-Йорк, 2008. — 288 с.
- Trávníček — Trávníček F. Slovník jazyka českého. — 4-e vyd. — Praha, 1952. — 1801 s.
- UČS — Kurimský A., Šišková R, Savický N. Ukrajinsko-český slovník. — T. 1—2. — Praha: Akademia, 1994, 1996. — 1378 s.
- USS — Ukrajinsko-slovenský slovník / zostavil Ivan Popel' za redakcije M. Vučinskej. — Bratislava: SPN, 1960. — 496 s.

Література

1. Галас Б. Дві мовознавчі статті Кирила Галаса // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. — Вип. 25. — Ужгород, 2011. — С. 204—208.
2. Галас В. Макет збірки Полані Плиски “Першѣ Пѣснь” (1943) / Василина Галас // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 25. — Ужгород, 2011. — С. 210—218.
3. Галас К. Загадковий доктор І. Гарайда / Кирило Галас // Тиса. — 1995. — № 1—2. — С. 93—94.
4. Поп І. Енциклопедія Подкарпатської Русі / Іван Поп. — Ужгород, 2006. — 412 с.
5. [Редакція двотижневика “Літературна недѣля”] Поштова скринька. Снѣжників // Літературна недѣля. — Рочникъ І. — Унгварь, 1941. — С. 8.
6. [Редакція двотижневика “Літературна недѣля”] Поштова скринька. П. Снѣжників // Літературна недѣля. — Рочникъ І. — Унгварь, 1941. — С. 24.
7. Руська молодежь / Выдае Подкарпатское Общество Наукъ въ Унгварѣ. — Рочник: І. — 1941. — Число: 1.
8. Фізер І. Моє політичне визрівання в юнацькому підпіллі / Іван Фізер // За українське Закарпаття. — Ужгород, 1994. — С. 69—73.
9. Химинець Ю. Мої спостереження із Закарпаття / Юліан Химинець [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://exlibris.org.ua/zakarattia/r21.html>.
10. Хланта І. В. Петро Міговк // Його ж. Літературне Закарпаття у ХХ столітті : Бібліографічний покажчик. — Ужгород : “Закарпаття”, 1995. — С. 484—486.

Василина Сугоняк

ОСОБЕННОСТИ ЯЗЫКА РАССКАЗОВ П. МИГОВКА ИЗ СБОРНИКА “МАЛЪ ЛЮДЕ” (1941)

Аннотация. Стаття посвящена анализу лексико-семантических, морфологических, фонетических и орфографических особенностей языка рассказов П. Миговка из сборника “Малъ люде” (1941), изданного в серии “Народна библиотека” Подкарпатского общества наук.

Ключевые слова: Подкарпатское общество наук, украинский язык на Закарпатье, язык художественных произведений, Петр Миговк, Иван Гарайда.

Vasylyna Sugoniak

LANGUAGE PECULIARITIES OF P. MIHOVK'S STORIES FROM THE COLLECTION OF “MALI LIUDE” (1941)

Summary. The article deals with the analysis of lexico-semantic, morphological, phonetic and orthographic features of language of stories by P. Mihovk from the collection of “*Mali liude*” (1941), published in the series “Folk library” of Subcarpathian Society of Sciences.

Keywords: Subcarpathian Society of Sciences, Ukrainian language of Transcarpathia, language of artistic works, Petro Mihovk, Ivan Haraida.

Стаття надійшла до редакції
12 березня 2013 року

Сугоняк Василина – аспірантка кафедри української мови Національного університету «Києво-Могилянська академія».